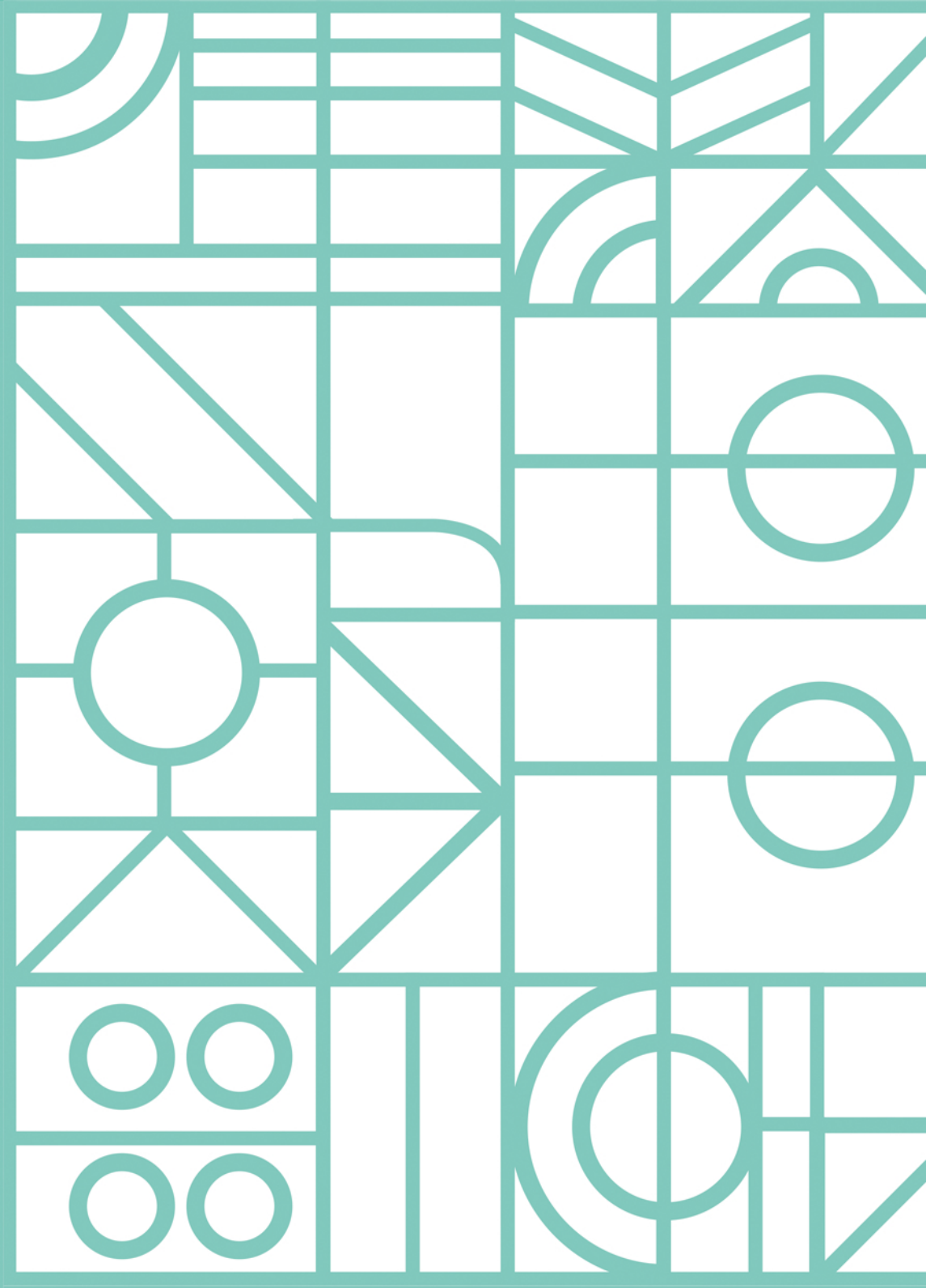

with the support of
unesco
SHARE FOUNDATION
DON BRANKO SBUTEGA FOUNDATION
OPŠTINA KOTOR
Ministarstvo kulture i medija
Action Book
PERAST
MOBILISING COMPETENCES
Funded by the European Union

REKUPERA(S)T

Sadržaj

Perast	05
Projekat Perast: Mobilising Competences	07
Perast između nasljeđa i savremenih pritisaka	10
Društveni i strateški kontekst razvoja	12
Prostor i prostorni potencijali Perasta	13
Kulturni akteri i programi u Perastu	14
Programske aktivnosti i kulturni kalendar	16
Finansijski okviri	20
Ljudski i organizacioni resursi	22
Infrastrukturna ograničenja	25
Palata Mazarović i Porodica Mazarović	28
Palata Mazarović	31
Kompleks Palate Mazarović	33
Trenutno stanje	34
Planski okvir i konzervatorski uslovi	37
Koncept obnove	38
Vrti Palate Mazarović	42
Vrti Palate Mazarović - trenutno stanje	46
Plan revitalizacije – savremena interpretacija baroknog vrta	49
Živa laboratorija Palate Mazarović	52
Model petostruke spirale	54
Početne aktivnosti žive laboratorije	55
Perast na evropskoj mapi	57
Zaključak i prioritetni koraci djelovanja	58
Impresum	60

Slika / Aleksandra Kapetanović

01

Aleksandra
Kapetanović /
Perast

PERAST

Perast je mali obalni grad izuzetno bogat prirodnim, istorijskim i kulturnim nasljeđem i sastavni je dio UNESCO svjetske baštine „Prirodno i kulturno-istorijsko područje Kotora". Na Listu svjetske baštine upisan je 1979. godine, dok je proširenje granica dobra izvršeno 2012. godine, čime je Perast prepoznat kao jedna od ključnih komponenti kulturnog pejzaža Bokokotorskog zaliva. Izuzetna univerzalna vrijednost (Outstanding Universal Value – OUV) Perasta zasniva se na očuvanom baroknom urbanom tkivu, reprezentativnim palatama i crkvenim objektima, zvoniku crkve Svetog Nikole, kao i na jedinstvenom kulturnom pejzažu koji čine ostrva Gospa od Škrpjela i Sveti Đorđe.

Grad se odlikuje jedinstvenim urbanističkim identitetom koji se, zahvaljujući dugotrajnoj zaštiti kulturne baštine, nije bitno mijenjao vijekovima. Takva očuvanost prostora predstavlja jednu od ključnih vrijednosti Perasta, ali istovremeno i okvir koji snažno određuje način njegovog savremenog funkcionisanja. Smješten između mora i strmog planinskog zaleđa, Perast je prostorno jasno definisan i fizički ograničen, što dodatno doprinosi njegovoj specifičnosti i prepoznatljivosti.

Pored materijalnih vrijednosti, Perast karakteriše slojevito i živo nematerijalno kulturno nasljeđe, koje se kontinuirano prenosi i praktikuje unutar lokalne zajednice. Bokeljska mornarica, upisana 2021. godine na UNESCO Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva, zajedno sa tradicionalnim manifestacijama poput Fašinade, Kićenja mađa, Zavjetnog dana i Velike Gospe, predstavlja snažan izraz kolektivnog pamćenja, rituala i identiteta grada. Ove prakse se vijekovima održavaju zahvaljujući angažmanu peraške zajednice, koja preuzima aktivnu ulogu u njihovom očuvanju.

Savremeni kulturni život Perasta dodatno je oblikovan kroz festivalske, obrazovne, sportske i rekreativne programe koji povezuju tradiciju sa savremenim izrazima. Manifestacije poput Festivala klapa, Festivala gudača i Fortezza Film Festivala, kao i sportski događaji, regate i bućarski turniri, doprinose društvenoj dinamici i osjećaju zajedništva. Obrazovni programi i inicijative koje povezuju tehnologiju, kulturu i umjetnost ukazuju, na potencijal Perasta da bude ne samo mjesto očuvanja nasljeđa, već i prostor učenja, razmjene i savremenog kulturnog stvaranja.

02

Duško Miljanić / Fašinada kup

03

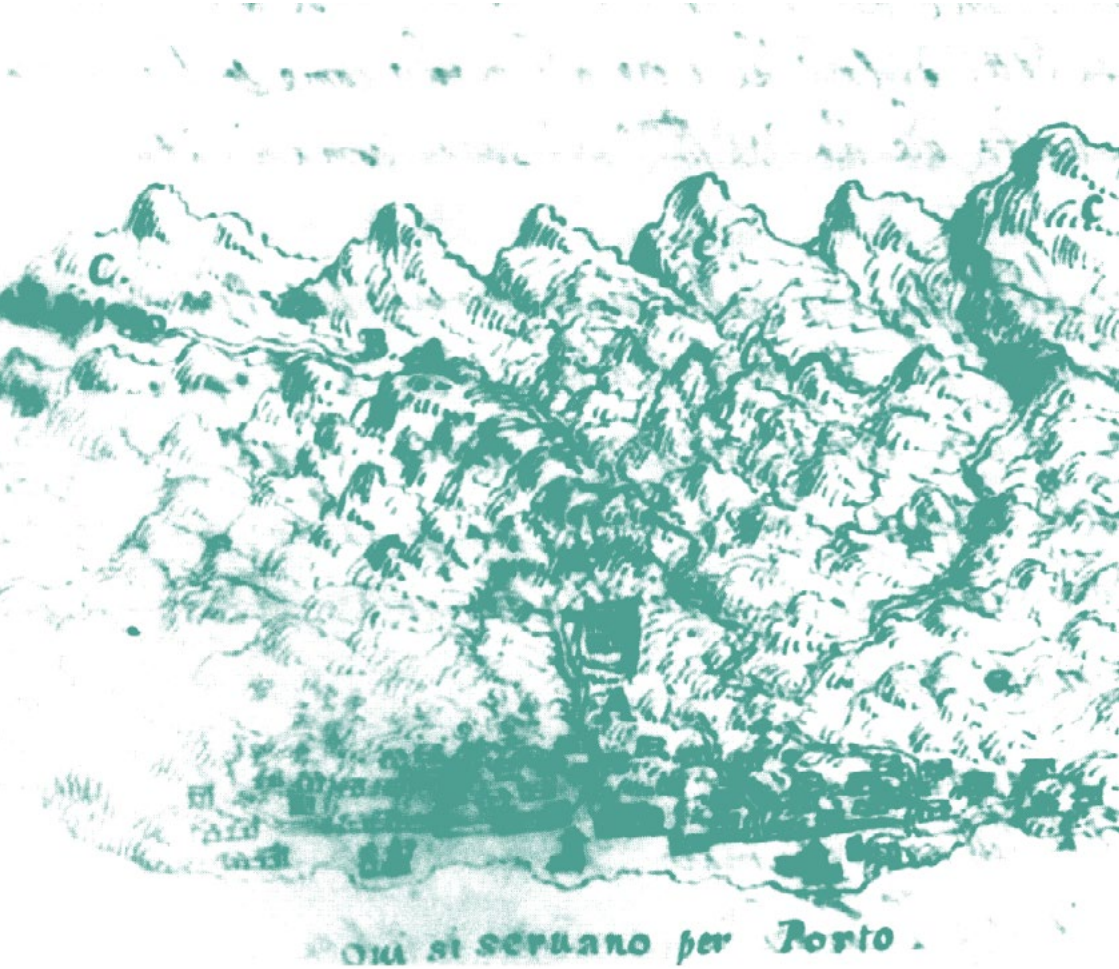
Duško Miljanić / Kolo Sv.Tripuna koje izvodi Bokeljska mornarica

PROJEKAT PERAST: MOBILISING COMPETENCES

Projekat Perast: Mobilising Competences usmjeren je na održivo očuvanje i valorizaciju kulturne baštine Perasta kroz razvoj participativnih pristupa i jačanje institucionalnih i lokalnih kapaciteta. Polazi od strukturnih izazova koji utiču na dugoročni opstanak i društvenu relevantnost baštine, uključujući depopulaciju, pritiske turizma i ograničenu aktivaciju prostora baštine. U tom okviru, projekat ispituje na koje načine kulturno nasljeđe može postati osnova za dugoročni društveni, obrazovni i kulturni razvoj, uz poseban fokus na međusektorsku saradnju javnog, civilnog i privatnog sektora, kao i na aktivno uključivanje lokalne zajednice, stručnjaka i relevantnih institucija u proces oblikovanja održive budućnosti grada.

U partnerstvu SHARE Fondacije, Opštine Kotor i Fondacije Don Branko Sbutega, projekat razvija tri ključna strateška dokumenta: Studiju izvodljivosti za uspostavljanje obrazovnih i kulturnih programa, Mapiranje prostora kulturne baštine u Perastu i Bokokotorskom zalivu, te Strategiju obnove palate Mazarović. Ove tri studije objedinjene su u zborniku „Perast: Očuvanje baštine za održivu budućnost“, koji predstavlja analitičku i istraživačku osnovu projekta i oni razmatraju potencijale održive revitalizacije baštine kroz modele javno-privatnog partnerstva, razvoj kulturnih i obrazovnih programa i unapređenje praksi upravljanja. Dugoročna vizija projekta usmjerena je ka transformaciji palate Mazarović u funkcionalno, otvoreno i inkluzivno središte učenja, razmjene i kreativnosti. Mjesto u kojem se kulturno nasljeđe Perasta prepoznaje, njeguje i razvija kao živa praksa lokalne zajednice, koja proizlazi iz kontinuiteta svakodnevnog života.

Teritorija Perasta /
Agostino Alberti /
1624.

REKUPERA(S)T

Akciona knjiga za održivo upravljanje kulturnom baštinom Perasta

Akciona knjiga REKUPERA(S)T razvijena je kao prateća i komplementarna publikacija zborniku „Perast: Očuvanje baštine za održivu budućnost".

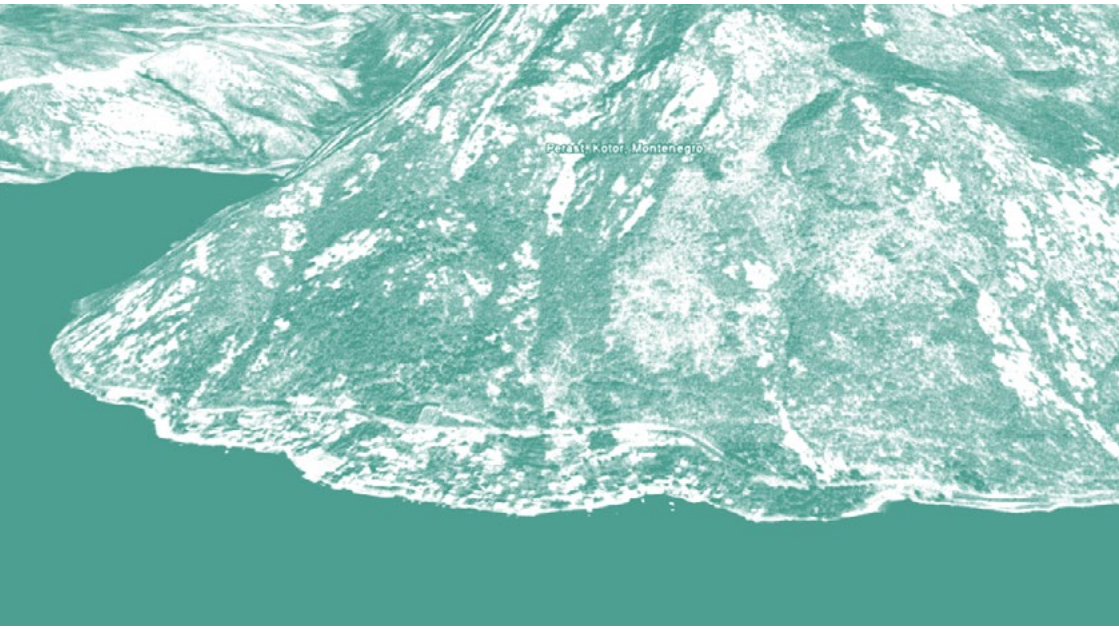
Publikacija je namijenjena lokalnoj zajednici, stručnjacima i stručnjakinjama iz oblasti kulture, baštine i prostornog razvoja, kao i donosiocima odluka na lokalnom i institucionalnom nivou. Njena uloga je da posluži kao zajednička referentna tačka za dijalog, saradnju i konkretne korake ka održivom upravljanju kulturnom baštinom, polazeći od znanja proizvedenog u okviru projekta i iskustava same zajednice.

PERAST: MOBILISING COMPETENCES

PERAST IZMEĐU NASLJEĐA I SAVREMENIH PRITISAKA

Perast se nalazi na raskršću između bogatog istorijskog nasljeđa i savremenih izazova koji oblikuju male kulturne zajednice Mediterana. Depopulacija, rast cijena nekretnina i ograničene mogućnosti za urbani razvoj predstavljaju ključne prepreke, ali istovremeno i povod za promišljanje održivih modela upravljanja kulturnim resursima.

Zahvaljujući svojoj izuzetnoj privlačnosti i prepoznatljivom identitetu, grad je, uprkos svom skromnom obimu, tokom posljednjih decenija zadržao značajno mjesto na kulturnoj i ekonomskoj mapi Jadrana. Ipak, prekomjerni turistički pritisak, sezonska komercijalizacija prostora i smanjenje broja stalnih stanovnika doveli su do narušavanja ravnoteže između lokalnog života i turističke ponude.

Održiva budućnost Perasta zavisi od sposobnosti zajednice da uspostavi ravnotežu između ekonomskih efekata turizma i očuvanja kulturnog identiteta, kroz modele koji podržavaju kulturu, obrazovanje i društvenu koheziju.

05

Panorama i urbana forma Perasta / Svetislav Vučenović / „Tretman nepokretnih kulturnih dobara u Prostornom planu i GUP-u Kotora“, Beograd, 2009.

/ neobjavljen elaborat /

DRUŠTVENI I STRATEŠKI KONTEKST RAZVOJA

Istraživanja vrijednosnih stavova i društvenih percepcija ukazuju na to da se savremeno crnogorsko društvo nalazi u procesu intenzivne transformacije, obilježene istovremenim ekonomskim, institucionalnim i kulturnim promjenama.

U takvom kontekstu, obrazovanje, profesionalne mogućnosti i društvena sigurnost izdvajaju se kao ključni faktori koji utiču na odluke pojedinaca da ostanu ili napuste zemlju. Rezultati istraživanja ukazuju na izražen osjećaj nesigurnosti i ograničenih mogućnosti, uz istovremeni strah od gubitka identiteta, dok obrazovanje ostaje centralni mehanizam društvene stabilnosti i potencijalni odgovor na migracione pritiske. Ovakvi trendovi direktno utiču na lokalni kontekst Perasta, kroz smanjenje dostupnog kadra, ograničen razvoj programa i otežan kontinuitet kulturnih inicijativa.

Analiza strateških dokumenata Crne Gore pokazuje da su ciljevi razvoja kulturne baštine, obrazovanja, održivog razvoja i međunarodne saradnje već jasno definisani na nacionalnom i lokalnom nivou. Projekat Perast: Mobilising Competences u potpunosti je usklađen sa ovim prioritetima i predstavlja njihov operativni okvir kroz konkretne prostorne i programske intervencije. Poseban akcenat stavlja se na razvoj ljudskog kapitala kroz obrazovanje, jačanje istraživačkih kapaciteta i povezivanje kulturne baštine sa inovacijama i kreativnim industrijama, čime se Perast pozicionira kao potencijalni centar interdisciplinarnog znanja i saradnje.

PROSTOR I PROSTORNI POTENCIJALI PERASTA

Analiza teritorije, urbane strukture i prostornih obrazaca Perasta ukazuje na slojevitu istorijsku formaciju grada, oblikovanu dugotrajnim uticajem pomorske trgovine, odbrambenih sistema i kulturnih kontakata između istočnog i zapadnog Mediterana. Takav razvoj rezultirao je specifičnom morfologijom prostora u kojoj se prepliću stambena, sakralna i fortifikaciona arhitektura, uz istorijski uspostavljene odnose između javnih i privatnih površina, koji su ograničeni u pogledu pristupa i upotrebe, što se u praksi manifestuje kroz fragmentaciju vlasništva, ograničenu dostupnost prostora i prisustvo neaktiviranih objekata. Istovremeno, identifikovani su brojni prostorni resursi – uključujući napuštene objekte, neaktivirane javne površine i lokacije sa ograničenom namjenom – koji predstavljaju značajan potencijal za adaptivnu ponovnu upotrebu u funkciji kulturnih, obrazovnih i društvenih sadržaja.

U tom kontekstu, ključno pitanje nije samo kako očuvati postojeće stanje, već kako omogućiti njegovo aktivno i fleksibilno korišćenje. Predloženi pristupi uključuju razvoj privremenih i modularnih intervencija u prostoru – poput mobilnih scena i kulturnih instalacija – koje omogućavaju intenziviranje programskih aktivnosti bez trajnih fizičkih promjena, u skladu sa režimima zaštite baštine. Dodatno, unapređenje pristupačnosti i funkcionalnosti prostora prepoznato je kao važan preduslov za njegovo aktiviranje, uključujući rješavanje saobraćaja u mirovanju, uvođenje perifernih parking zona i razvoj alternativnih modela pristupa, poput pomorskog povezivanja sa drugim gradovima u zalivu. Sagledavanje prostora kao aktivnog resursa, a ne statičnog nasljeđa, predstavlja osnov za razvoj integrisanih modela upravljanja, u kojima se fizička struktura grada direktno povezuje sa kulturnim programima, obrazovanjem i svakodnevnim životom zajednice.

KULTURNI AKTERI I PROGRAMI U PERASTU

Kako bi se bolje razumjelo stanje kulturnog života Perasta, sprovedeno je istraživanje koje je obuhvatilo lokalne aktere i njihove aktivnosti u oblastima kulture, obrazovanja, društvenog i sportskog života. U istraživanju je učestvovalo 13 organizacija i inicijativa, uključujući predstavnike javnog i civilnog sektora, kao i sportske klubove. Njihovi odgovori obuhvatili su širok spektar tema – od osnovnih podataka o djelatnosti, preko programskih aktivnosti i izvora finansiranja, do infrastrukturnih potreba i vizije razvoja Perasta u narednoj deceniji. Pažnja je stavljena na njihove organizacione i infrastrukturne kapacitete, kao i na izazove sa kojima se suočavaju u svakodnevnom radu. Ovakav pristup omogućio je sagledavanje kulturnih programa u Perastu u odnosu na postojeće prostorne resurse i ograničenja, iz perspektive aktera koji ih neposredno razvijaju i realizuju.

07

Krsto Vulović / "400 godina od Velike pohare Perasta"

Kulturnu dinamiku Perasta oblikuje mreža različitih aktera koji djeluju u javnom, civilnom, kulturnom i sportskom domenu. Istraživanjem je identifikovano pet osnovnih grupa aktera, uz jedan posebno značajan društveni subjekt.

Lokalni akteri

Mjesna zajednica Perast · Društvo prijatelja grada Perasta · Župa peraška
Nositelji lokalnog identiteta, tradicije i kulturnog kontinuiteta.

Javni sektor

Opština Kotor · Turistička organizacija Kotora
Institucionalna, infrastrukturna i organizaciona podrška.

Institucije kulture i festivali

Muzej grada Perasta · Festival klapa · Festival gudača · Fortezza Film Festival
Oblikuju javni kulturni kalendar i vidljivost grada.

Regionalne i međunarodne organizacije

Expeditio · KotorArt · SHARE Fondacija
Nova znanja, savremene prakse i povezivanje sa širim mrežama.

Sportske i rekreativne organizacije

Bućarski klub „Jadran" · JK „Lahor" · Triatlon klub Kotor
Aktivan i inkluzivan društveni život.

Poseban akter

Dobrovoljno vatrogasno društvo „Bogoljub Brezić"
Ključna društvena i humanitarna uloga u zajednici.

PROGRAMSKE AKTIVNOSTI I KULTURNI KALENDAR

Analiza programskih aktivnosti pokazuje da je kulturni život Perasta izrazito raznovrstan, sa jasnim fokusom na očuvanje i valorizaciju kulturnog nasljeđa kao centralne vrijednosti lokalne zajednice. Kulturno-umjetnički i obrazovni programi, zajedno sa sportskim i rekreativnim aktivnostima, doprinose očuvanju društvene dinamike i međugeneracijske povezanosti, dok su naučno-istraživačke inicijative trenutno slabije zastupljene, iako predstavljaju važan potencijal za budući razvoj.

Kulturni i društveni događaji u velikoj mjeri koncentrisani su u periodu od juna do avgusta, kada je grad pod najvećim turističkim pritiskom. Ova sezonalnost doprinosi vidljivosti Perasta, ali istovremeno stvara neravnotežu između ljetnje hiperaktivnosti i zatišja tokom ostatka godine.

> *Van sezone, kulturni život je znatno ograničen, a grad raspolaže malim brojem zatvorenih prostora javne namjene. Istraživanje, međutim, ukazuje na izražen potencijal perioda od septembra do juna za razvoj obrazovnih, naučnih, umjetničkih i rezidencijalnih programa, koji bi omogućili aktivniji društveni život tokom cijele godine i doprinijeli dugoročnom jačanju kulturnog i ljudskog kapitala Perasta.*

Baština

Festivali

Sport

Obrazovanje

Kićenje mađa

Zavjetni dan

Festival Klapa

Forteca Festival

Kotor Art

Festival Gudača

Turnir 13. jul

Fašinada

Bokeški maraton

Letnja škola digitalnih prava

Master Class-ovi za gudače

MAJ

JUN

JUL

AVG

SEP

08

Krsto Vulović /
KotorArt

FINANSIJSKI OKVIRI

Dominantno javno finansiranje

Finansiranje kulturnih i društvenih programa u Perastu u najvećoj mjeri oslanja se na javne izvore, prije svega na Opštinu Kotor i Turističku organizaciju Kotora, koji predstavljaju ključne finansijere za gotovo sve aktere. Dodatni izvori uključuju domaće i strane donatore, lokalnu privredu i državne institucije, ali u znatno manjem obimu.

Projektna nestabilnost

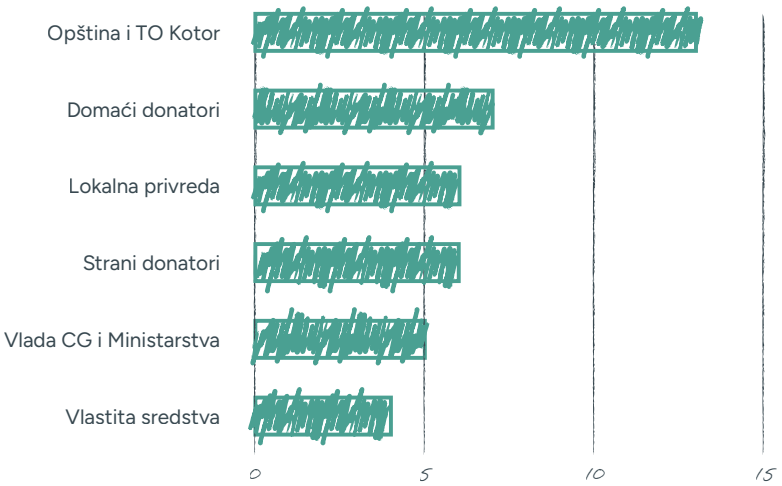
Većina organizacija zavisi od kratkoročnog, projektnog finansiranja i povremenih donacija. Ovakav model otežava planiranje, kontinuitet programa i dugoročniji razvoj kulturnih i obrazovnih inicijativa.

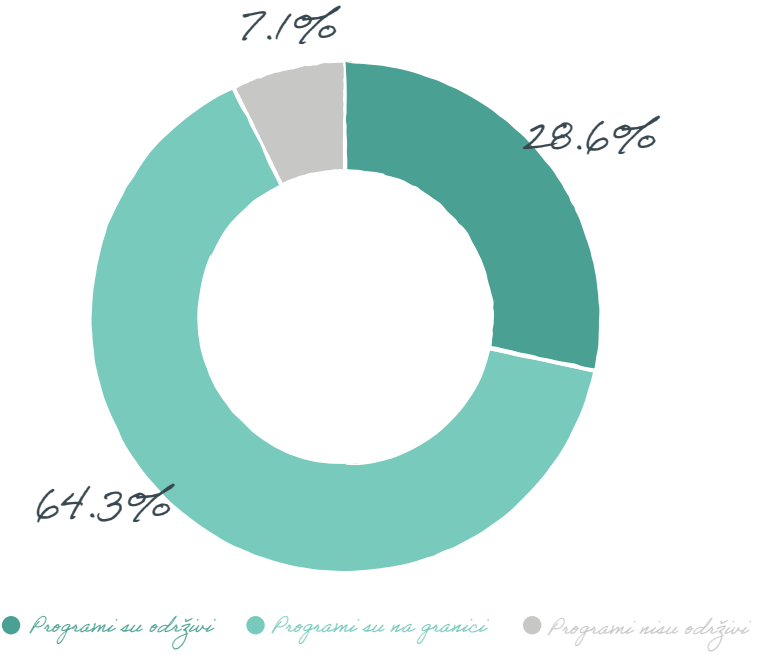
Nizak stepen dugoročne održivosti programa

Istraživanje pokazuje da se više od dvije trećine programa nalazi na granici održivosti, dok je dugoročna stabilnost izuzetak, a ne pravilo. Ovakvo stanje ukazuje na izraženu finansijsku ranjivost kulturnog sektora Perasta.

Zavisnost od sezonskih i ad hoc izvora

Značajan dio sredstava vezan je za ljetnju sezonu i privremene izvore finansiranja, što dodatno pojačava neravnotežu između intenzivne aktivnosti tokom ljeta i ograničenog programskog života u ostatku godine.

Opština i TO Kotor
Domaći donatori
Lokalna privreda
Strani donatori
Vlada CG i Ministarstva
Vlastita sredstva
0
5
10
15

7.1%
28.6%
64.3%
Programi su održivi
Programi su na granici
Programi nisu održivi

LJUDSKI I ORGANIZACIONI RESURSI

Nedostatak stručnog kadra

Kulturne organizacije i manifestacije u Perastu u velikoj mjeri zavise od angažmana malog broja ljudi, često bez stalnog stručnog osoblja. Produkcioni, organizacioni i upravljački poslovi obavljaju se paralelno i bez jasne podjele uloga, što ograničava obim i kompleksnost programa.

Oslanjanje na entuzijazam pojedinaca

Veliki dio kulturnog života počiva na ličnom zalaganju pojedinaca i volonterskom radu. Iako ovakav pristup omogućava kontinuitet određenih inicijativa, on dugoročno povećava ranjivost sistema i zavisnost od individualnih kapaciteta, umjesto institucionalne stabilnosti.

Manjak podmlatka i volontera

Istraživanje ukazuje na ograničeno interesovanje mlađih generacija za dugoročno uključivanje u kulturni sektor. Nedostatak kontinuiranih obrazovnih, mentorskih i volonterskih programa otežava prenos znanja i iskustva, kao i stvaranje nove generacije kulturnih aktera.

Razvoj publike kao izazov

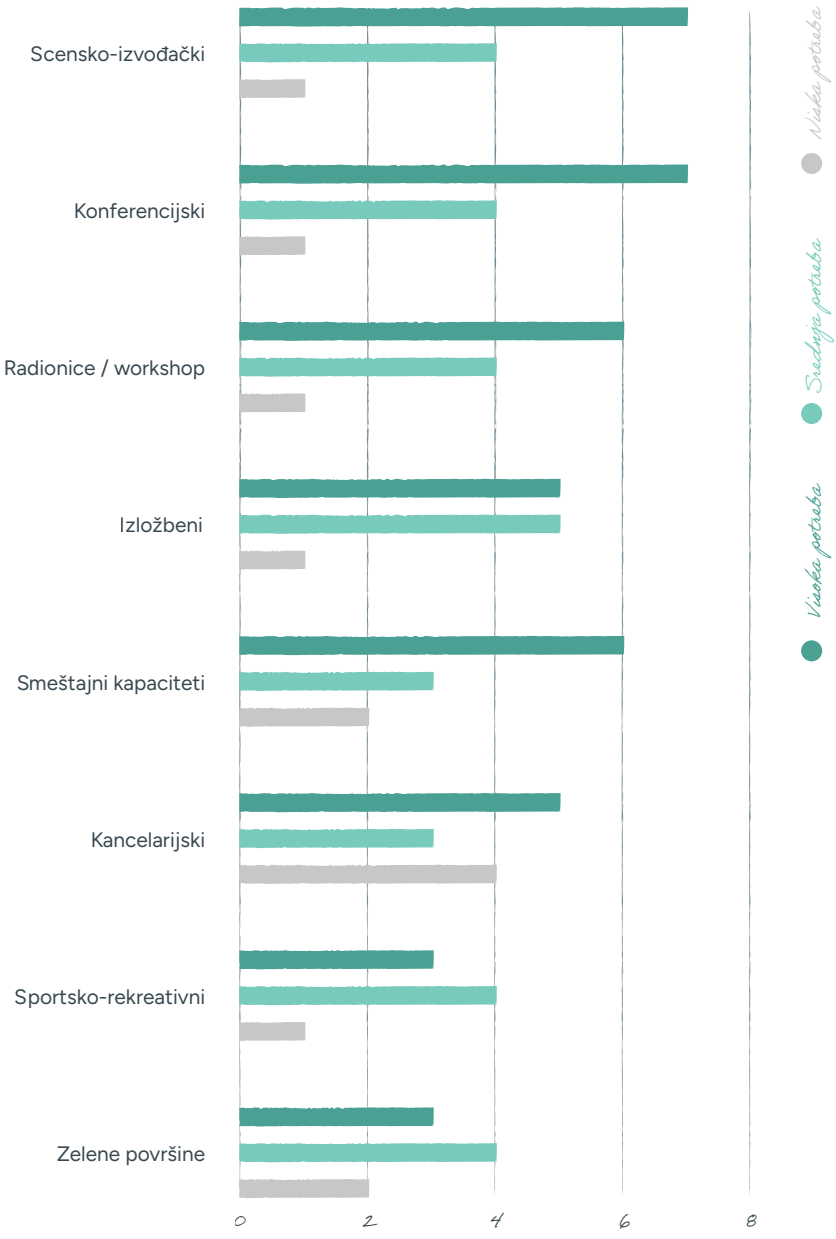
Pored ljudskih resursa u užem smislu, identifikovan je i izazov u razvoju publike. Kulturni programi često su vremenski i prostorno ograničeni, što otežava njihovu dostupnost lokalnom stanovništvu tokom cijele godine i smanjuje potencijal za šire uključivanje zajednice i publike iz regiona.

09

Krsto Vulović /
“400 godina
od Velike
pohare Perasta”

Scensko-izvođački
Konferencijski
Radionice / workshop
Izložbeni
Smeštajni kapaciteti
Kancelarijski
Sportsko-rekreativni
Zelene površine
0
2
4
6
8
Visoka potreba
Srednja potreba
Niska potreba

INFRASTRUKTURNA OGRANIČENJA

Postojeća infrastruktura u Perastu ne odgovara potrebama savremenih kulturnih, obrazovnih i društvenih programa. Većina aktivnosti odvija se u otvorenim ili privremenim prostorima koji su tehnički neadekvatni i snažno uslovljeni sezonalnošću, vremenskim prilikama i složenim režimima zaštite kulturne baštine. Nedostatak zatvorenih, multifunkcionalnih prostora srednjeg kapaciteta ograničava mogućnost realizacije programa tokom cijele godine i onemogućava razvoj edukativnih, istraživačkih i međunarodnih inicijativa.

Ključna ograničenja:

- Neadekvatni prostori za festivalske i izvođačke programe
- Nedostatak konferencijskih i edukativnih prostora
- Manjak kancelarija, depoa i logističkog centra
- Ograničeni smještajni kapaciteti za rezidencijalne programe
- Problemi sa saobraćajem, parkingom i pristupom tokom događaja

10

Krsto Vulović / KotorArt

Oronule palate u vlasništvu opštine predstavljaju ključni, ali neiskorišćen resurs Perasta. Njihova obnova i aktiviranje kao javnog kulturno-obrazovnog prostora mogu istovremeno odgovoriti na infrastrukturne, organizacione i programske izazove i stvoriti osnovu za održiv, cjelogodišnji život grada.

//

Aleksandra
Kapetanović /
Palata Mazarović

PALATA MAZAROVIĆ I PORODICA MAZAROVIĆ

Palata Mazarović nalazi se u jugoistočnom dijelu Perasta, u zoni Luke, gdje dominira istočnim dijelom grada i predstavlja važan ambijentalni akcenat obalnog prostora. Pripadala je porodici Mazarović, istaknutoj peraškoj porodici čiji su članovi imali značajne uloge u društvenom, pomorskom i kulturnom životu Perasta i Boke.

Porodica Mazarović pominje se u kotorskim dokumentima još 1335. godine i pripadala je kazadi Smilojević, jednoj od dvanaest peraških kazada. Mazarovići su jedna od rijetkih peraških porodica koja ima sačuvanu hroniku – „Biografiju Mazarovića", koju je napisao Krsto Mazarović (*1680-1725*), pomorac, barokni pisac i sakupljač narodnih pjesama. Biografija je čuvana u porodičnom arhivu, a danas se nalazi u Arhivu Župnog ureda u Perastu.

Među istaknutim članovima porodice izdvajaju se Luka Mazarović, junak Peraškog boja 1654. godine, Vicko Mazarović (*1613–1683*), opštinski kapetan Perasta, Antun Mazarović (*1658–1705*), slikar školovan u Veneciji, kao i Karlo Mazarović, koji je 15. decembra 1789. godine izveo demonstraciju leta balonom – prvi zabilježeni let na Balkanu, svega šest godina nakon prvog leta u Parizu. Na porodičnom grbu Mazarovića nalazi se smilje, simbol besmrtnosti. *Grb Mazarovića je sačuvan na glavnoj fasadi palate, kao i na fasadi crkve Sv. Antuna i na njihovoj drugoj kuli.*

12

Balon Turul prilikom uzletanja sa Mažuranićevog trga u Zagrebu, 1905. / Leksikografski zavod Miroslav Krleža – portal „Tehnika“.

13

Istočni dio Perasta – luka sa Palatom Mazarović, razglednica sa početka XX vijeka. / Slikom kroz prošlost: Boka kotorska i Crnogorsko primorje na starim razglednicama 1890–1940, 2011.

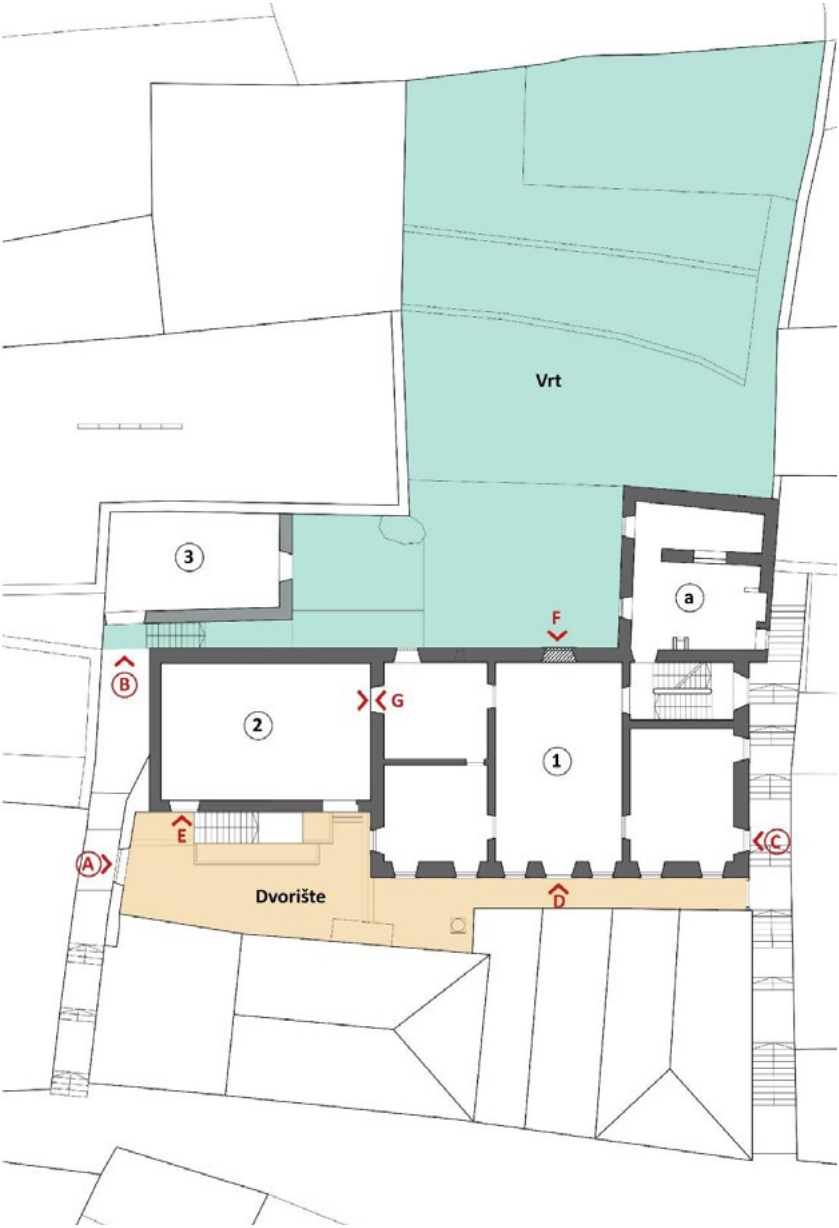

PALATA MAZAROVIĆ

Palata Mazarović, građena sredinom XVIII vijeka, predstavlja karakterističan primjer barokne palate sa centralno postavljenim belvedereom („*viđenicom*"), tipičnim za palate Boke Kotorske. Sačuvan je originalni trodjelni raspored prostorija sa velikim centralnim salonom, kao i autentični enterijer sa malternom dekoracijom, danas u lošem stanju usljed dugotrajne izloženosti atmosferskim uticajima. U sjeveroistočnom uglu nalazi se naknadno dograđeni aneks–kuhinja sa dva ognjišta, peći za hljeb i sistemom za snabdijevanje vodom.

Starija kuća Mazarovića, vjerovatno iz druge polovine XVII vijeka, nosi renesansne karakteristike i prilikom izgradnje palate djelimično je uklopljena u novu cjelinu. Ima spoljašnje stepenište, a u gornjem dijelu kuhinju i puškarnice, što ukazuje i na odbrambenu funkciju.

Kompleks funkcioniše kao povezana cjelina – palata, aneks i starija kuća međusobno su povezani unutrašnjim komunikacijama. U njegovom sastavu su i pomoćni objekat sa dvije etaže, popločano dvorište sa kamenim pločama i bistijernom, kao i terasasti vrt sa pet podzidanih terasa, kojem se pristupa iz ulice i direktno iz palate.

15

Kompleks Palate Mazarović – funkcionalni raspored objekata i ulaza.

KOMPLEKS PALATE MAZAROVIĆ

1 ——— Barokna Palata
a ——— Aneks palate - kuhinja
2 ——— Stara kuća
3 ——— Pomoćni objekat u vrtu

A ——— Ulaz u dvorište
B ——— Ulaz u vrt, palatu i pomoćni objekat
C ——— Naknadno probijeni ulaz u prizemlje palate

D ——— Glavni ulaz u palatu
E ——— Ulaz u staru kuću
F ——— Ulaz u palatu iz vrta (trenutno zazidana vrata)
G ——— Veza između palate i stare kuće

16

Idealna rekonstrukcija južne fasade palate i stare kuće Mazarovića / Aleksandra Kapetanović, Palata Mazarović u Perastu, 2004.

TRENUTNO STANJE

Kompleks Palate Mazarović nalazi se u ruševnom stanju vjerovatno već skoro vijek i po. Prema katastarskom planu iz 1835. godine palata i stara kuća bile su pokrivene, dok su u katastarskim knjigama iz 1882. godine već evidentirane kao ruševine. Tačan trenutak gubitka krova nije poznat, ali se može pretpostaviti da se to dogodilo sredinom ili u drugoj polovini XIX vijeka. Zabilježeno je i da je 1957. godine grom srušio veliki dio balkona na glavnoj fasadi.

Svi objekti u okviru kompleksa danas su bez krova i bez međuspratnih drvenih tavanica. Očuvani su kameni svodovi nad prizemljem palate i nad prvom etažom aneksa-kuhinje, kao i kameno stepenište u sjeveroistočnom uglu koje povezuje palatu i aneks (osim završne etaže). Sačuvani su i brojni elementi kamene plastike, kao i ostaci malterne dekoracije u enterijeru, koja je u lošem stanju usljed dugotrajne izloženosti atmosferskim uticajima.

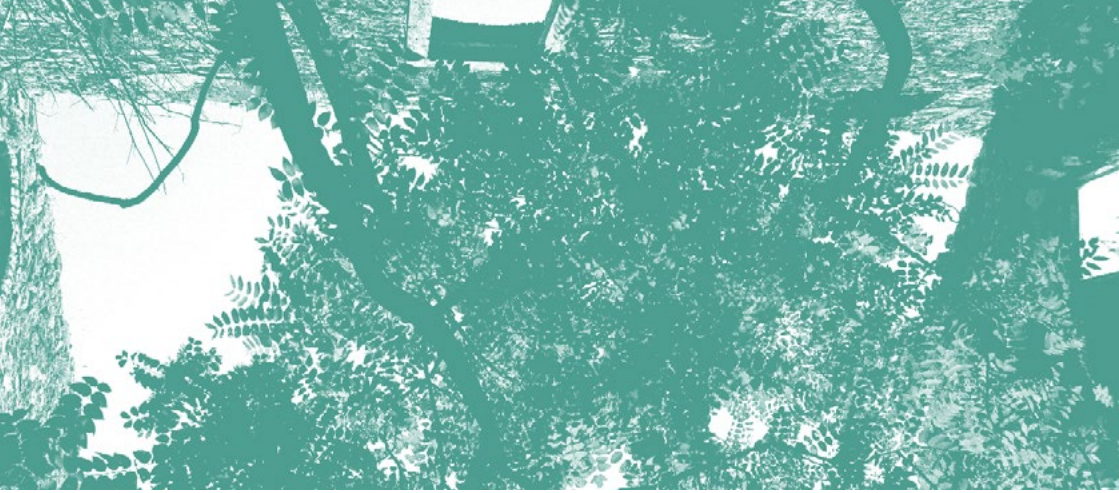
Kompleks je obrastao vegetacijom – bršljenom, smokvom, lovorikom, šipkom i pajasenom – što dodatno utiče na konstruktivnu stabilnost zidova.

Kompleks (kat. parc. 252 KO Perast) u vlasništvu je Opštine Kotor. Dio prizemlja koristi Dobrovoljno vatrogasno društvo „Bogoljub Brezić", dok je popločano dvorište ispred palate u privatnom vlasništvu.

20

Izvod iz Urbanističkog projekta grada Perasta – planirana namjena / Urbanistički projekat grada Perasta.

S	površine za stanovanje
MN	površine mješovite namjene
T	površine za turizam (hoteli, moteli, ugostiteljski objekti)
CD	površine za centralne djelatnosti (mjesna zajednica, kulturni centar, galerija, info centar)

PLANSKI OKVIR I KONZERVATORSKI USLOVI

Kompleks Palate Mazarović definisan je kao urbanistička parcela **252**, sa namjenom „centralne djelatnosti", odnosno „kulturno-umjetnički centar" u planskom dokumentu *Urbanistički projekat grada Perasta (2011)*. Planom je naglašena potreba rekonstrukcije i javne dostupnosti ruševnih kompleksa, uključujući i kompleks Mazarović. U Urbanističkom projektu je unutrašnji vrt Palate Mazarović predviđen kao terasasti amfiteatar – pozornica na otvorenom.

Ključni uslovi za revitalizaciju kompleksa su Konzervatorski uslovi izdati od strane Uprave za zaštitu kulturnih dobara – Područne jedinice Kotor (RJEŠENJE o konzervatorskim uslovima za aktiviranje kompleksa Palate Mazarović na urbanističkoj parceli *252*, koju čine *kat. parc. 252* i djelovi *kat. parc. 250 i 251 KO Perast* prema UP-u Grada Perasta za potrebe različitih kulturnih sadržaja i edukaciju, uz minimalne nužne intervencije, broj: *UP/I-05-767/2025-3, od 29.10.2025.*).

U Konzervatorskim uslovima se, između ostalog, navodi:

„Zbog značajnih urbanističkih, graditeljskih i memorijalnih vrijednosti Palate Mazarović, program za njenu obnovu treba da obuhvati intervencije kojima će se težiti maksimalnom očuvanju originalne supstance građevine i uspostavljanju njenih narušenih i izgubljenih arhitektonskih elemenata."

Planom je dozvoljeno korišćenje objekta i u vidu ruševine, uz adekvatne mjere bezbjednosti i prezentacije ambijentalnih vrijednosti vrta.

KONCEPT OBNOVE

Na osnovu analize stanja, planske dokumentacije i konsultacija sa lokalnim akterima, predložen je model faznog aktiviranja kompleksa.

Prva faza podrazumijeva minimalne, nužne intervencije:

Raščišćavanje vegetacije i šuta, izradu detaljnih arhitektonskih snimaka, dodatna istraživanja, procjenu statičke stabilnosti i izradu studijskih skica za fazno aktiviranje.

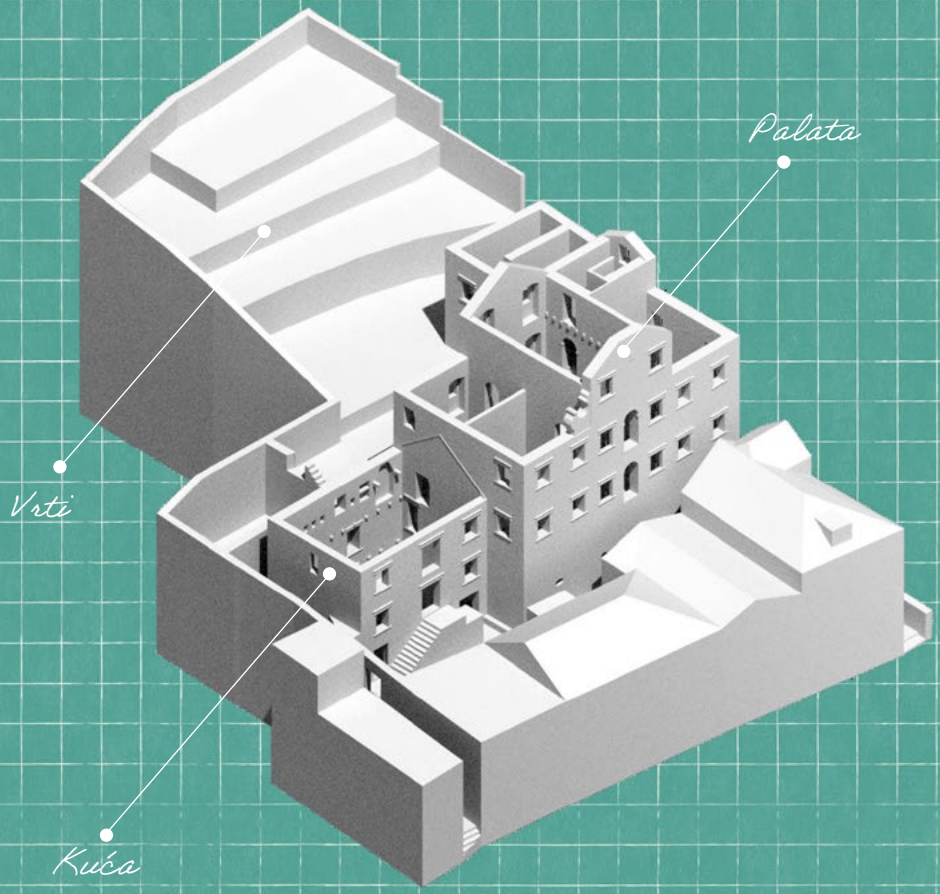
Kompleks bi se u toj fazi koristio kao prostor ruševine sa vrtom, za kulturne, umjetničke i edukativne sadržaje. Predviđeno je da funkcioniše kao „živa laboratorija" (Living Lab) za restauraciju kulturne baštine – prostor u kojem se paralelno odvijaju programi, istraživanja i proces obnove.

Osnovni princip je multifunkcionalnost i javna dostupnost:

Mjesto susreta lokalne zajednice i stručnjaka, prostor za koncerte, predavanja, radionice, istraživanja i obrazovne programe, sa ciljem cjelogodišnjeg korišćenja.

Iz tog koncepta proističe idejno rješenje „Otvorena palata" – model u kojem se baština ne rekonstruiše isključivo kao zatvoreni objekat, već se aktivira kroz faznu, reverzibilnu i javno orijentisanu transformaciju.

Idejno rešenje „Otvorena Palata”

IDEJNA REŠENJA

Postojeće stanje
Intervencija

Natkrivena kuća

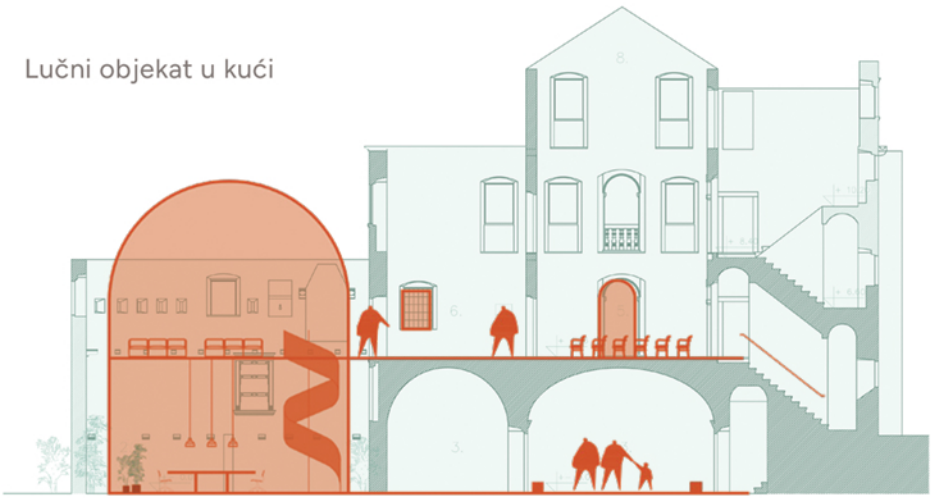
Obučena kuća

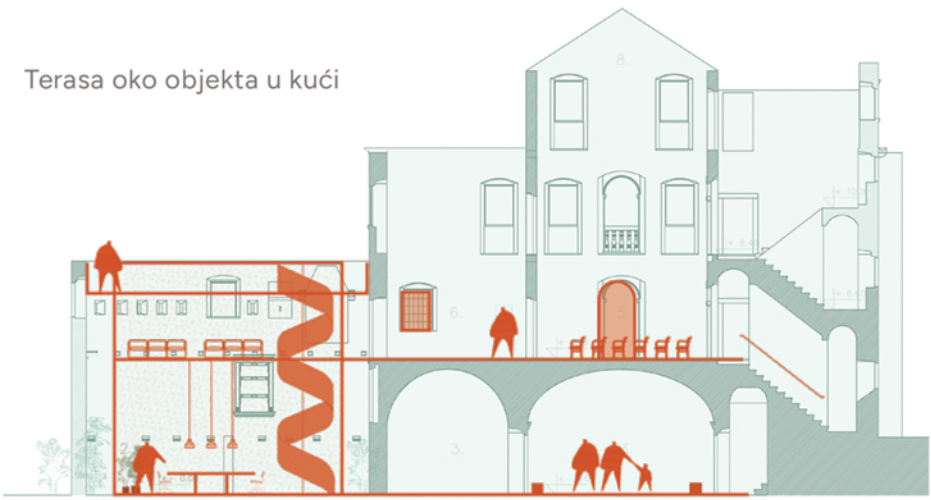
Kuća u kući

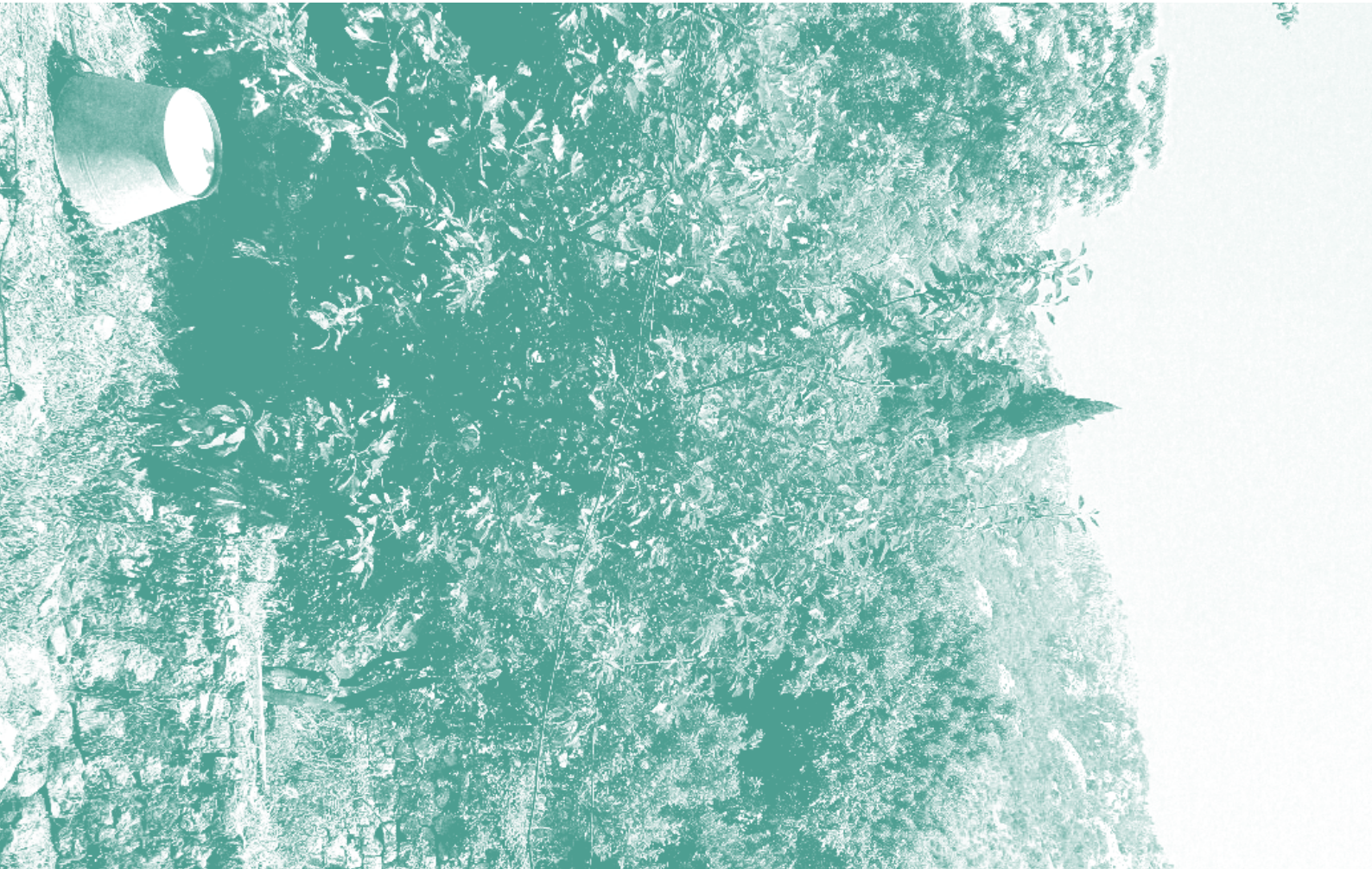
Lučni objekat u kući

Terasa oko objekta u kući

22. / Aleksandra Kapetanović

VRTI PALATE MAZAROVIĆ

Vrt Palate Mazarović predstavlja integralni dio barokne urbanističke matrice Perasta. Iako danas zapušten i djelimično devastiran, sačuvao je osnovnu prostornu strukturu – terasastu organizaciju sa kamenim podzidima, komunikacijama i tragovima hortikulturnih slojeva.

Vrtovi su prostori koji se vremenom neprestano mijenjaju, pod uticajem vegetacije, klimatskih uslova i upravljačkih praksi. U slučaju vrta Palate Mazarović, dugotrajno odsustvo održavanja dovelo je do sukcesije rastinja i djelimične degradacije terasa, ali su ključni morfološki elementi očuvani.

Prema klasifikaciji pejzaža, vrt pripada kategoriji kulturno-istorijskog pejzaža sa spomeničkom vrijednošću. Njegov značaj ne proizlazi samo iz hortikulturne kompozicije, već iz povezanosti sa palatom, urbanim tkivom i obalnim pejzažom Perasta.

24

Presek idejnog rešenja vrta

Postojeće stanje
Intervencija

Komunikacija

Pomične tribine / Stolovi

Memorabilia

Pomične tribine / Stolovi

Fiksne tribine

Bina

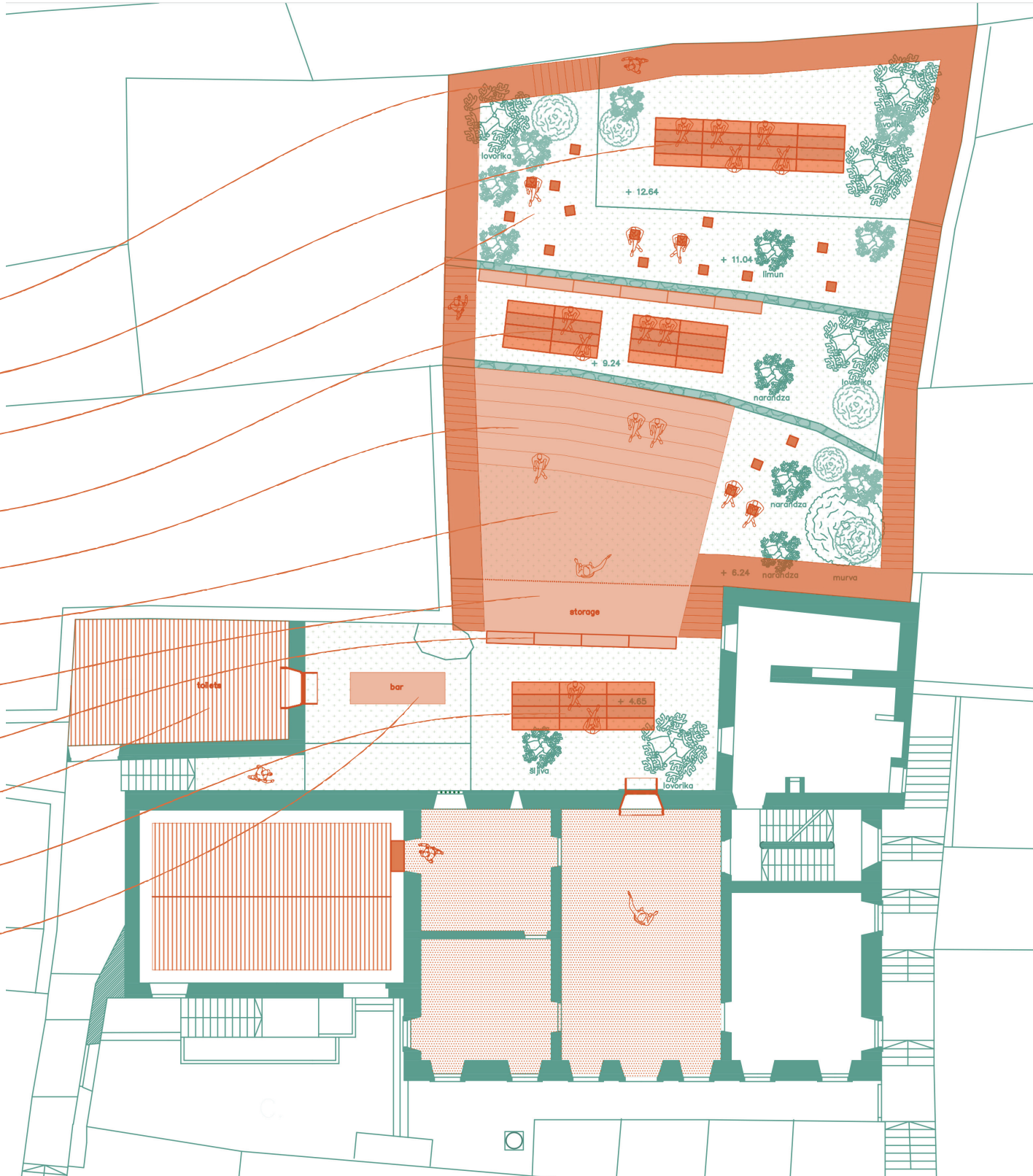
Ostava ispod bine

Tribina / Barski sto

Toaleti

Pomične tribine / Stolovi

Bar

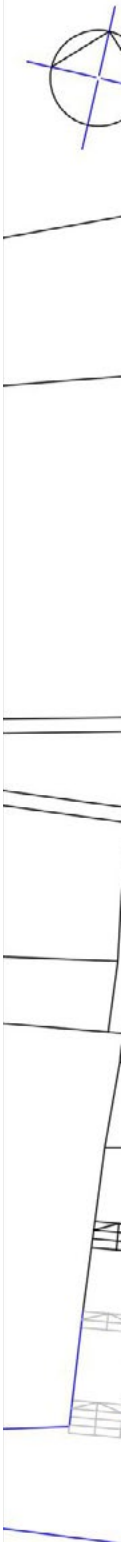

VRTI PALATE MAZAROVIĆ – TRENUTNO STANJE

Vrt se sastoji od pet terasa (dolaca), podzidanih kamenim međama visine od približno 1,3 do 3 metra, koje prate konfiguraciju terena i uspostavljaju jasnu vertikalnu organizaciju prostora. Komunikacije između nivoa nalaze se sa zapadne strane i danas su neformalnog, improvizovanog karaktera, bez definisanih i stabilizovanih prilaza.

Terase su djelimično obrasle spontano izraslom vegetacijom, uključujući autohtone i alohtone vrste, dok su pojedini segmenti podzida podložni eroziji i konstruktivnom slabljenju. Nedostatak sistematskog održavanja doveo je do sukcesije rastinja, koje u pojedinim zonama otežava pristup i vizuelno zamagljuje originalnu kompoziciju vrta.

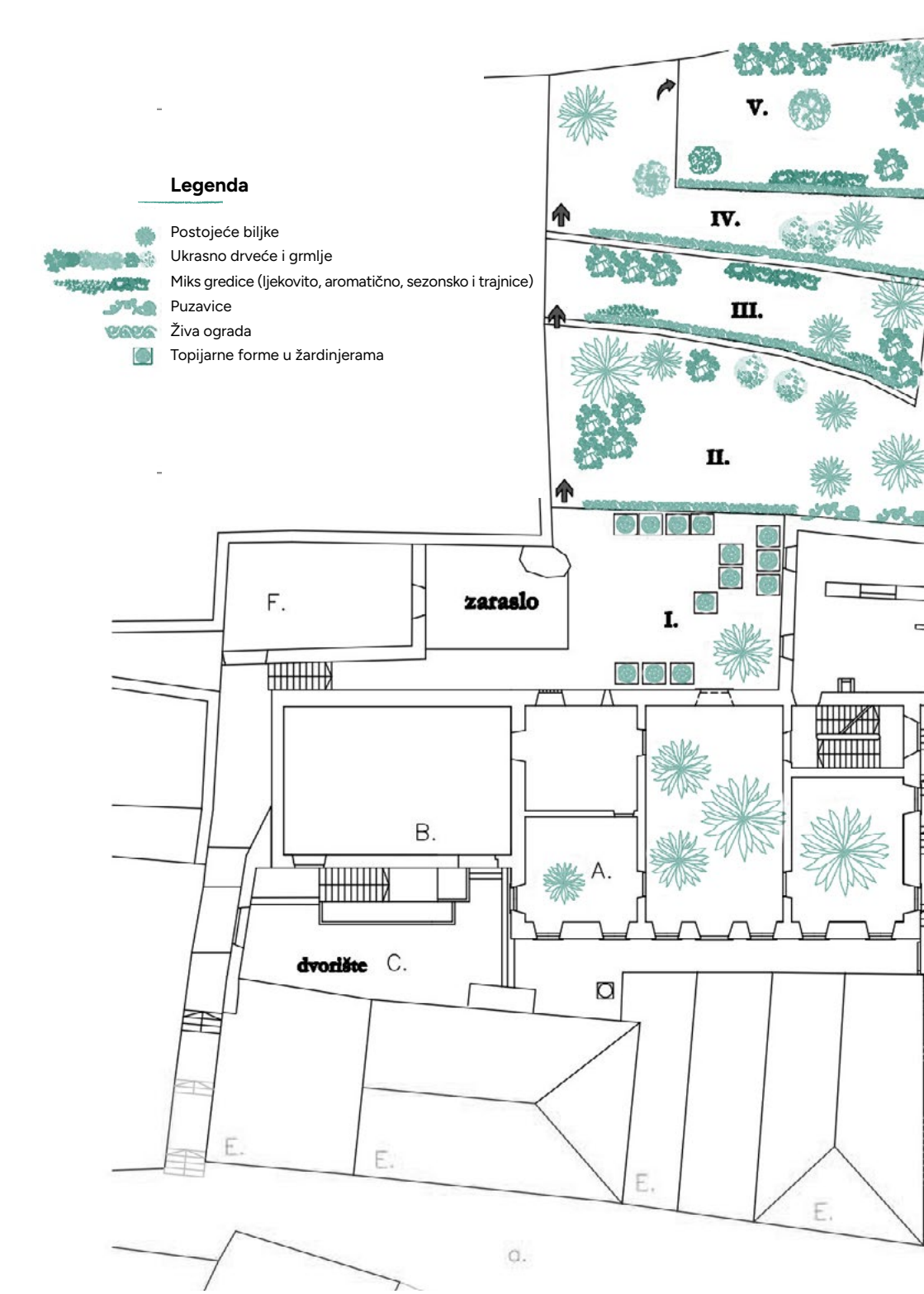
Ipak, osnovna morfologija prostora ostala je čitljiva. Sačuvana terasasta struktura, kamene međe i prostorna veza sa palatom predstavljaju vrijednu osnovu za konzervatorski utemeljenu revitalizaciju. Upravo ta očuvana prostorna matrica omogućava da se vrt sagleda ne kao izgubljeni pejzaž, već kao aktivni potencijal – prostor koji može biti pažljivo obnovljen i programski aktiviran u skladu sa istorijskim karakterom i savremenim potrebama zajednice.

25

Postojeće vrste biljaka u vrtu Palate Mazarović.

V.
lovorika
lovorika
?
IV.
limun
III.
salata
salata
lovorika
naranđža
naranđža
naranđža
smokva
II.
naranđža
murva
F.
zaraslo
I.
šljiva
lovorika
B.
pajsen
lovorika
A.
šipak
smokva
dvorište
C.

Legenda
Postojeće biljke
Ukrasno drveće i grmlje
Miks gredice (ljekovito, aromatično, sezonsko i trajnice)
Puzavice
Živa ograda
Topijarne forme u žardinjerama
V.
IV.
III.
II.
I.
zaraslo
F.
B.
A.
dvorište
C.
E.
E.
E.
E.
a.

PLAN REVITALIZACIJE – SAVREMENA INTERPRETACIJA BAROKNOG VRTA

Polazeći od istorijskog konteksta i postojećeg stanja, predlaže se revitalizacija vrta kroz kombinaciju rekonstrukcije, rekompozicije i konzervacije. Cilj nije doslovno vraćanje u prvobitno stanje, već uspostavljanje savremenog vrtnog prostora koji čuva duh barokne kompozicije i ambijentalnu autentičnost.

Osnovni koncept podrazumijeva otvoreni pejzažni prostor sa minimalnim i reverzibilnim intervencijama, namijenjen boravku, kulturnim programima i edukaciji.

Ključni principi:

- Očuvanje terasaste strukture i kamenih međa
- Primjena mediteranskih i autohtonih vrsta
- Kontrolisana upotreba topijarnih formi i živih ograda kao reference na barokni stil
- Uvođenje soliternih i piramidalnih formi radi postizanja vertikalnog akcenta
- Planiranje puzavica za naglašavanje ili ublažavanje pojedinih arhitektonskih segmenata

27

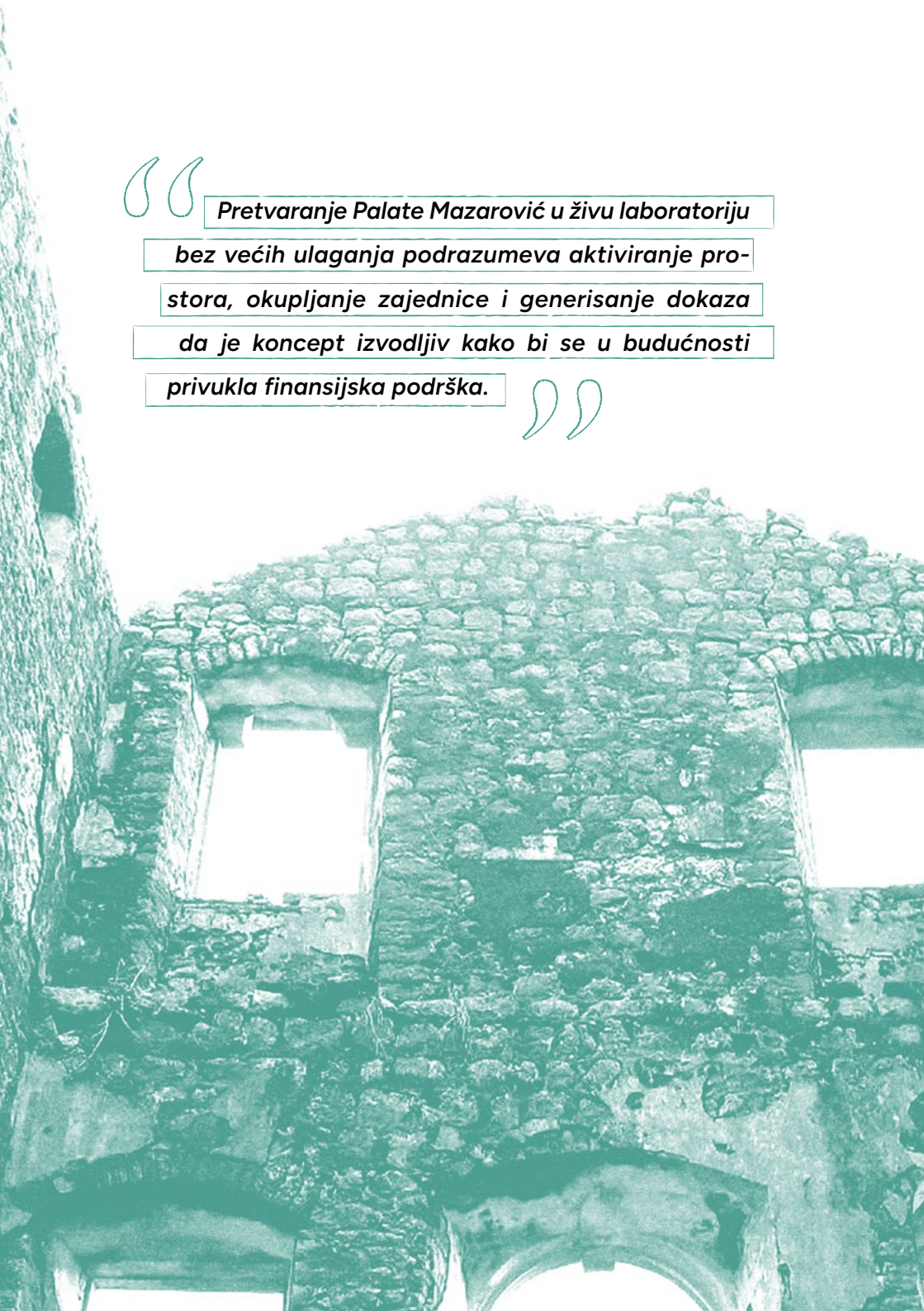
Aleksandra
Kapetanović /
Pogled iz vrta

ŽIVA LABORATORIJA PALATE MAZAROVIĆ

Živa laboratorija Palate Mazarović uspostavlja okvir za aktiviranje prostora kroz paralelno odvijanje programa, istraživanja i procesa obnove. Obnova postaje otvoren i participativan proces i ruševina postaje platforma za eksperimentisanje – prostor u kojem se povezuju kulturno nasljeđe, održivi razvoj, lokalna ekonomija i građanski aktivizam.

Prva faza revitalizacije kompleksa Mazarović bi podrazumijevala minimalne intervencije koje bi omogućile korišćenje prostora kao ruševine sa vrtom, za različite kulturne i umjetničke sadržaje ali i za istraživanja i edukaciju o kulturnoj baštini Boke i o procesima restauracije. To bi istovremeno bio i poligon za promišljanje daljeg razvoja samog kompleksa. Modeli sličnih inicijativa postoje širom Evrope i regiona, gdje su napušteni ili zapušteni prostori kulturne baštine aktivirani kroz participativne procese zajednice. Primjeri poput Valletta Design Cluster (Malta), Madonie Living Lab (Italija) i Center Rog (Slovenija) pokazuju da ovakav pristup može generisati nove kulturne programe, društvene mreže i dugoročne razvojne inicijative. U tom kontekstu, Palata Mazarović može postati pilot prostor za regeneraciju kulturnog pejzaža Perasta, u kojem se kroz male intervencije i programe postepeno gradi dugoročna vizija revitalizacije.

Pretvaranje Palate Mazarović u živu laboratoriju bez većih ulaganja podrazumeva aktiviranje prostora, okupljanje zajednice i generisanje dokaza da je koncept izvodljiv kako bi se u budućnosti privukla finansijska podrška.

MODEL PETOSTRUKE SPIRALE

Živa laboratorija Palate Mazarović zasniva se na modelu petostruke spirale, koji povezuje pet ključnih aktera u procesu revitalizacije kulturnog nasljeđa: lokalnu zajednicu, javni sektor, akademsku zajednicu, privredu i prirodno okruženje. Ovaj model podrazumijeva otvorenu saradnju različitih sektora u razvoj održivih i društveno relevantnih inicijativa.

Lokalna zajednica i civilno društvo predstavljaju pokretačku snagu projekta, kroz lokalno znanje, volonterski rad i kontinuiranu brigu o prostoru.

Javni sektor obezbjeđuje institucionalni okvir kroz regulatorne procedure, dozvole i povezivanje projekta sa širim strategijama razvoja kulturne baštine.

Akademska zajednica doprinosi istraživanjima, dokumentovanjem procesa i evaluacijom rezultata, čime Živa laboratorija postaje i prostor obrazovanja i razmjene znanja.

Privreda i lokalni zanati doprinose praktičnim vještinama, resursima i povezivanjem projekta sa lokalnom ekonomijom.

Prirodno okruženje predstavlja važan okvir za planiranje aktivnosti, usmjeravajući revitalizaciju ka principima održivog i regenerativnog razvoja.

Saradnja ovih aktera odvija se kroz konkretne aktivnosti i programe unutar prostora palate i vrta.

POČETNE AKTIVNOSTI ŽIVE LABORATORIJE

1

Akcije zajednice „Čisto i zeleno"

Volonterske akcije čišćenja prostora, uklanjanja otpada i raščišćavanja vegetacije predstavljaju prvi korak aktiviranja lokaliteta.

2

Formiranje inicijative „Prijatelji Palate Mazarović"

Kroz javne radionice i fokus grupe moguće je okupiti mrežu volontera, stručnjaka i zainteresovanih građana koji žele da učestvuju u projektu.

3

Instalacija „Sjećanje i vizija"

Na ulazu u kompleks može se postaviti informativna instalacija koja predstavlja istoriju palate, trenutne aktivnosti i ideje za budući razvoj. Ovakva instalacija funkcioniše kao muzej na otvorenom i alat za participativno planiranje.

4

Kulturni događaji u ruševinama

Manji kulturni programi – akustični koncerti, čitanja poezije, umjetničke radionice – mogu poslužiti kao pilot testovi za buduće korišćenje prostora.

5

Vrt Palate Mazarović

Revitalizacija vrta može započeti kao pilot projekat hortikulturne obnove, kroz sadnju autohtonih biljaka Bokokotorskog zaliva i edukativne radionice o mediteranskoj vegetaciji.

6

Vođene ture i interpretacija baštine

Organizovanje vođenih tura za stanovnike Perasta i posjetioce zaliva može doprinijeti boljem razumijevanju istorije lokaliteta i jačanju regionalnog identiteta.

PERAST NA EVROPSKOJ MAPI

U evropskom kontekstu, vrijednost Perasta ne ogleda se isključivo u očuvanosti njegove kulturne baštine, već u potencijalu da postane mjesto razvoja novih pristupa njenom korišćenju i upravljanju. Kao mali, prostorno ograničen grad sa snažnim identitetom i izraženim razvojnim pritiscima, Perast dijeli izazove karakteristične za brojne istorijske sredine Mediterana, ali istovremeno posjeduje kapacitet da na njih odgovori kroz inovativne i integrisane modele djelovanja. Ključ ovog pozicioniranja leži u povezivanju postojećih resursa – prostora, znanja i lokalne zajednice – u funkcionalan sistem koji omogućava kontinuitet kulturnog, obrazovnog i društvenog života tokom cijele godine. U tom okviru, razvoj programa, jačanje saradnje između sektora i aktivno uključivanje zajednice postaju osnov za dugoročnu stabilnost i relevantnost grada.

Perast se tako može afirmisati kao platforma za razmjenu znanja i praksi u oblasti kulturne baštine, gdje se istraživanje, obrazovanje i kulturna produkcija odvijaju u neposrednoj vezi sa konkretnim prostorom i zajednicom. Takav pristup prevazilazi lokalni značaj i otvara prostor za njegovo uključivanje u šire evropske tokove saradnje i razvoja. Akciona knjiga REKUPERA(S)T postavlja osnovu za ovaj proces, definišući smjernice koje povezuju analizu, prostor i aktere u jedinstven okvir djelovanja. Njena uloga je da usmjeri proces ka modelu u kojem se kulturna baština posmatra kao aktivan resurs za razvoj, učenje i dugoročnu održivost zajednice. Specifičnost ovog pristupa leži u korišćenju ruševine kao aktivnog prostora, u kojem se proces obnove i program odvijaju paralelno.

Kristina Pavlak /
Fašinada

ZAKLJUČAK I PRIORITETNI KORACI DJELOVANJA

Polazna tačka je neposredno aktiviranje prostora kroz minimalne i reverzibilne intervencije – otvaranje vrta i početak korišćenja kompleksa Palate Mazarović kao dostupnog javnog prostora za kulturne, obrazovne i društvene aktivnosti. Paralelno sa tim, uspostavlja se funkcionalno partnerstvo između lokalnih aktera, institucija i organizacija koje već djeluju u Perastu, kako bi se obezbijedila koordinacija, kontinuitet i podjela odgovornosti u daljem razvoju.

U srednjoročnom periodu, fokus se pomjera ka razvoju stabilnih programskih linija – obrazovnih, istraživačkih i rezidencijalnih – koje omogućavaju cjelogodišnje korišćenje prostora i postepeno jačanje ljudskih i organizacionih kapaciteta. Ovaj korak podrazumijeva i integraciju projektnih rezultata u postojeće strateške i planske okvire, kao i obezbjeđivanje održivijih modela finansiranja.

Dugoročno, Palata Mazarović funkcioniše kao otvoren i kontinuirano aktivan prostor koji povezuje kulturnu produkciju, obrazovanje i istraživanje, i koji okuplja lokalne i međunarodne aktere kroz zajedničke programe i inicijative. Takva dinamika omogućava da Perast razvije stabilan, cjelogodišnji kulturni i društveni život, zasnovan na aktivnoj ulozi zajednice i kontinuiranom korišćenju postojećih resursa.

Proces započet ovom akcionom knjigom ne završava se njenim usvajanjem, već njenom primjenom u prostoru, kroz konkretne intervencije i kontinuirani rad sa zajednicom. Proces započinje neposredno, kroz prve intervencije u prostoru i uspostavljanje saradnje među akterima.

PERAST:
MOBILISING
COMPETENCES

Impresum

Urednici: Prof. dr Đorđe Krivokapić, Sara Damljanović
Lektura: Milica Jovanović
Dizajn: Kristina Pavlak, Olivia Solis Villaverde
Fotografija sa korica: Kristina Pavlak

Publikacija nastala u okviru projekta *Perast: Mobilising Competences*, koji podržava UNESCO kroz projekat „Kultura i kreativnost za Zapadni Balkan" (CC4WBs), koji finansira Evropska unija. Akciona knjiga predstavlja sintezu nalaza i predloženih rješenja iz zbornika Perast: Očuvanje baštine za održivu budućnost. Za realizaciju projektnih aktivnosti korišćen je prostor Kreativnog Hub-a, uz podršku Ministarstva kulture i medija.

Odricanje od odgovornosti: Stavovi i mišljenja izraženi u ovoj publikaciji isključivo su stavovi autora te ne odražavaju nužno stavove UNESCO-a ili Evropske unije.

Izdavači: SHARE Fondacija, Fondacija Don Branko Sbutega i Opština Kotor

Godina izdanja: 2026.

Perast: Mobilising Competences je podržan od strane UNESCO-a kroz projekat „Kultura i kreativnost za Zapadni Balkan" (CC4WBs), finansiran od Evropske unije.

Projekat je usmjeren na podsticanje dijaloga na Zapadnom Balkanu unapređenjem kulturnog i kreativnog sektora radi povećanja socio-ekonomskog uticaja. Tokom perioda od 48 mjeseci, projekat CC4WBs ima cilj da unaprijedi rad kulturnog i kreativnog sektora kroz jačanje vještina i znanja, poboljšanje pristupa finansijskoj podršci radi povećanja konkurentnosti, kao i podsticanje koprodukcije i cirkulacije dobara i usluga u zemljama Zapadnog Balkana.

